

สถาบันรามจิตติ
RAMAJITTI INSTITUTE

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการโสกนกเต็น

โรงเรียนบ้านโคกล่าม อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1

โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสถาบันรามจิตติ

สถาบันรามจิตติ
RAMAJITTI INSTITUTE

สัญญาเลขที่ 524002

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการโศกนกเต็มโรงเรียนบ้านโคกล่าม

คณะผู้วิจัย

ทีมยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

1. เด็กหญิงแจ่มนภา ขานเกตุ
2. เด็กหญิงอรอุมา ลาสุนนท์
3. เด็กหญิงนวลทวิ เสนาอินทร์

คุณครูที่ปรึกษา

1. คุณครูพานทอง ไพโรลิน
2. คุณครูสุภาวดี ศรีประวงศ์

ผู้บริหารสถานศึกษา

นายไชยา วิญญาสุข

คำรับรอง

โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โรงเรียนโคกล่าม ทีมยูวิจันได้ปฏิบัติการเก็บข้อมูล
ภาคสนามที่บ้านโคกล่ามจริง ทำให้รายงานวิจัยบรรลุข้อตกลงของโครงการที่ได้รับการทุนสนับสนุนจาก
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สถาบันรามจิตติ และมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

นายไชยา วิญญาสุข
ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนโคกล่าม

ประกาศคุณูปการ

การดำเนินงานโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เรื่อง โสภนภคเตน ครั้งนี้ สำเร็จลงได้ด้วย ความกรุณา และความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากผู้รู้ที่กรุณาให้ข้อมูลตรวจสอบแบบสอบถาม และให้ คำแนะนำ เสนอแนะ และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องในการศึกษาดังกล่าวด้วยความเอาใจใส่ตลอดมา ตั้งแต่ต้น จนสำเร็จ ขอขอบพระคุณอย่างสูงยิ่ง อาจารย์ดร. ประสพสุข ฤทธิเดช มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ร่วมกับทีม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ผศ.ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ และอาจารย์ทม เกตุวงศา และ อาจารย์ไชยา วิญญาสุข ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโคกล่าม ที่ช่วยตรวจสอบและชี้แนะแนวทางในการ ศึกษาวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ คณะครู อาจารย์ โรงเรียนบ้านโคกล่าม และชาวชุมชนบ้านโคกล่าม อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ที่กรุณาให้ความร่วมมือและช่วยเหลือ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จนทำให้การ ศึกษาวิจัยสำเร็จลงได้ด้วยดี

คุณประโยชน์ของการดำเนินงานโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม เรื่อง โสภนภคเตน ฉบับนี้ ทีมวิจัยขออุทิศเพื่อบูชาพระคุณบิดา มารดา บุรพจารย์ ตลอดจนผู้มีพระคุณที่ให้ สติปัญญา และให้คุณธรรมแก่ทีมวิจัย ตลอดทั้งเป็นข้อสนเทศสำหรับนำไปใช้ ปรับปรุงและพัฒนาการ เรื่อง โสภนภคเตน ให้เกิดการพัฒนาคุณภาพการศึกษามากยิ่งขึ้น

ทีมยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
โรงเรียนบ้านโคกล่าม

บทคัดย่อ

ชื่อโครงการ	โสกนกเต็น
ทีมผู้วิจัย	1. เด็กหญิงแจ่มนภา ขานเกตุ 2. เด็กหญิงอรอุมา ลาสุนนท์ 3. เด็กหญิงนวลวิ เสนาอินทร์
อาจารย์ที่ปรึกษา	คุณครูพานทอง ไพรลีน คุณครูสุภาวดี ศรีประวงค์
ปีที่พิมพ์	พ.ศ. 2553

การศึกษาเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของโสกนกเต็น จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ด้านการเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิต สังคม ประเพณีพิธีกรรม ในชุมชนนำไปอนุรักษ์โสกนกเต็นให้ยั่งยืน พื้นที่ศึกษาโสกนกเต็น บ้านโคกล่าม ตำบลโคกล่าม อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ใช้วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นหลักโดยใช้แบบสัมภาษณ์ แบบไม่มีโครงสร้างปลายเปิด เป็นคำถามให้ได้ข้อมูล นำมาสังเคราะห์ตรวจสอบข้อมูลจากการจัดเวทีสนทนากับชาวบ้าน แล้วนำมาเรียบเรียงใหม่ให้ตรงจุดมุ่งหมายนำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่าบ้านโคกล่ามเป็นญาติที่น้องกับบ้านชำแฮด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เพราะผู้มาก่อตั้งบ้านโคกล่ามอพยพมาจากบ้านชำแฮด เรียกชื่อบ้านโคกล่ามตามลักษณะตามภูมิศาสตร์มีที่ดินเป็นที่สูง เนินราบป่าไม้หนาทึบ เรียกว่า บ้านโคกล่าม มีอายุการตั้งประมาณ 200 ปี การประกอบอาชีพเหมือนชาวอีสานทั่วไป ทำนาปลูกข้าว ทำไร่ไถ่มีการอพยพแรงงาน ทำงานในประเทศ และต่างประเทศ ประเพณีของชุมชนยังมีสืบสอง คองสิบสี่ของชาวอีสาน ความสัมพันธ์ทางสังคมปรับเปลี่ยนตามการเวลาของโสกนกเต็น

โสกนกเต็นเป็นชื่อป่าไม้ธรรมชาติ มีลำน้ำไหลผ่านคือ ห้วยเตย และมีป่าไม้หนาทึบ สัตว์ป่าอาศัยอยู่นานาชนิด และสัตว์ที่สำคัญคือ นกเต็นจะคอยหาอาหารจากแหล่งน้ำ จึงเรียกว่าโสกนกเต็น ตามชื่อชนิดหนึ่ง โสกนกเต็นมีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์กับคน เริ่มตั้งแต่ยุคป่าเขียวขจี พ.ศ. 2444 - 2517 คนได้พึ่งพาอาหาร ธรรมชาติเข้าไปในป่าจนเต็นยุคนี้ อุดมสมบูรณ์ของอาหารป่า ธรรมชาติคนไม่บุกรุกป่า ป่านกเต็นยุคบุกรุกป่า พ.ศ. 2517 - พ.ศ. 2537 คนถางป่ามาทำไร่ ทำนาแข่งชิงพื้นที่ป่าเป็นที่นาตนเอง ยุคที่ 3 อนุรักษ์พิทักษ์ป่า พ.ศ. 2537 - พ.ศ. 2552 เมื่อป่าหมดไปมีพระนักพัฒนามาสร้างวัด ร่วมกับชาวบ้าน ทำให้ป่านกเต็นฟื้นฟู ป่าเป็นป่าสีเขียวจนถึงปัจจุบันนี้ โดยใช้กฎหมายปราบและลงโทษไม่ให้ลักลอบโค่นต้นไม้ ตัดไม้ในป่าโสกนกเต็น

ประโยชน์ที่ได้จากการค้นพบของเรื่องนี้ชาวบ้านเรียกว่า การรักษาป่าแบบประชาธิปไตยชาวบ้าน
คือใช้กฎหมายชาวบ้านปกครองตนเอง ในด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เกิดจากมติที่ประชุมของชาวบ้านร่วมกัน
การจะทำให้ป่ารกเต็นคงอยู่ต้องพัฒนาปลูกป่าร่วมกันทุกคน ทุกฝ่ายคือ บ้าน วัด โรงเรียน และหมู่บ้านอื่น
ๆ รับรู้กฎหมายแบบชาวบ้านร่วมกันมีบ้านหนองกุงวันดี บ้านโคกกลางและบ้านดงเค็ง

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 กระบวนการทำงาน.....	1
ความสำคัญของโครงการ.....	1
คำถามการวิจัย.....	1
วัตถุประสงค์.....	1
กระบวนการทำงาน.....	2
2 โสภณกเตนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น.....	6
ประวัติความเป็นมาของโสภณกเตน.....	6
อาณาเขตติดต่อ.....	7
ลักษณะภูมิอากาศ.....	7
ลักษณะภูมิอากาศ.....	7
ประเพณี พิธีกรรม.....	7
ยุคที่ 1 ป่าเขียวขจี พ.ศ. 2444 –พ.ศ.2517.....	9
ยุคที่ 2 ป่าลูกนกกรรณ พ.ศ. 2517 –พ.ศ.2537.....	12
ยุคที่ 3 อนุรักษ์พิทักษ์ป่า พ.ศ. 2537 –พ.ศ.2552.....	12
3 เรียงความเรื่อง “เมื่อฉันได้ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น”	14
4 บทความ โสภณกเตน.....	16
บุคคลนุกรม.....	21
ภาคผนวก.....	23
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์.....	24
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....	26
ภาคผนวก ค รายงานการเงิน.....	28
ภาคผนวก ง ภาพกิจกรรม.....	30

บทที่ 1

ความเป็นมาและความสำคัญ

ความสำคัญของโครงการ

มีสิ่งที่น่าสนใจทำไมเรียกโสภณกระเด็น เพราะเป็นป่าสาธารณะของหมู่บ้าน และมีพระพุทธรูปอาศัยอยู่มีความเกี่ยวข้องกับประชาชนอย่างไร แล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรจากป่าธรรมชาติมีสระน้ำมาแทนที่ป่าไม้ และเปลี่ยนโสภณกระเด็นเป็นวัดป่าเกิดขึ้นเพราะอะไร ประชาชนบ้านโคกล่ามในอดีตใช้โสภณกระเด็นทำประโยชน์อะไรและในปัจจุบันชุมชนจะรักษาโสภณกระเด็นด้วยวิธีใดและจะพัฒนาด้านใดในอนาคตกับพื้นที่โสภณกระเด็น

คำถามการวิจัย

1. ประวัติความเป็นมาของโสภณกระเด็น ความสำคัญกับชุมชนบ้านโคกล่ามอย่างไรจากในอดีตจนถึงปัจจุบัน
2. วิถีชีวิต สังคม การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรม ในชุมชนโคกล่ามเป็นอย่างไร
3. มีแนวทางอย่างไรบ้างในการอนุรักษ์และดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมโสภณกระเด็นให้ยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโสภณกระเด็น จากอดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาวิถีชีวิต สังคม การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรม หรือประเพณีในชุมชน
3. เพื่อศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์และดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมโสภณกระเด็นให้ยั่งยืน

ระยะเวลาดำเนินการวิจัย ตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2552 ถึง วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2553

กระบวนการทำงาน

ตารางที่ 1 กระบวนการทำงาน

กิจกรรม	เป้าหมายกิจกรรม	ระยะเวลาดำเนินการ	ผู้เกี่ยวข้องกับ การดำเนินกิจกรรม	วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล	เครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูล	ผู้ให้ข้อมูล
1. ประชุมแบบมีส่วนร่วม	เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่อง โสภณกเต็น	ตุลาคม	1. ทีมขุววิจัย 2. ผู้ร่วมศึกษา 3. ครูที่ปรึกษา 4. ผู้เฒ่าผู้แก่	สัมภาษณ์ แสดงความคิดเห็น ความเข้าใจแนวทางการปฏิบัติ	แบบสัมภาษณ์แบบบันทึก	1. ผู้ร่วมศึกษา 2. ครูที่ปรึกษา 3. ผู้ปกครอง 4. ประธานชุมชน 5. เจ้าอาวาสวัด
2. การกำหนดพื้นที่ในการศึกษา	เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้องและผู้ให้ข้อมูล	ตุลาคม	1. ทีมขุววิจัย 2. ครูที่ปรึกษา 3. คนเฒ่าคนแก่ และผู้นำในชุมชน	1. การบันทึก 2. การสัมภาษณ์	1. แบบบันทึก 2. แบบสัมภาษณ์	1. ผู้ร่วมศึกษา 2. ครูที่ปรึกษา 3. ประธานชุมชน 4. ทายก,ทายิกา
3. เก็บรวบรวมข้อมูล	1. เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์และเผยแพร่ประเพณี 2. เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในชุมชน 1. มีเครื่องมือเก็บข้อมูล	ตุลาคม	1. ผู้ศึกษา 2. ครูที่ปรึกษา 3. คนเฒ่าคนแก่,ผู้รู้	1. การบันทึก 2. การสัมภาษณ์	1. แบบบันทึก 2. แบบสัมภาษณ์	1. คนเฒ่าคนแก่ 2. กลุ่มผู้ร่วมศึกษา 3. ครูที่ปรึกษา
4.สร้างเครื่องมือ	2. มีข้อมูลเพื่อวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และเผยแพร่ประเพณี	พฤศจิกายน	1. ผู้ศึกษา 2. ครูที่ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ	1. บันทึก	1.แบบบันทึก	1. เจ้าอาวาส, คณะสงฆ์ 2. กลุ่มผู้ร่วมศึกษา 3. ครูที่ปรึกษา 4. ประธานชุมชน 5. ทายก,ทายิกา

ผลการดำเนินงานของโครงการตามแผนงานโดยสรุป เรื่อง โสภณกเต็น

ตารางที่ 2 กระบวนการการทำงาน

วัตถุประสงค์	กิจกรรม (ตามแผนการดำเนินงาน)	ผลการดำเนินงาน	ปัญหา/อุปสรรค ข้อสังเกต/ ข้อเสนอแนะ
1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของโสภณกเต็น ความสำคัญจากอดีตจนถึงปัจจุบัน 2. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตสังคม การเปลี่ยนแปลง พิธีกรรม หรือประเพณีในชุมชน 3. เพื่อศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์และดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมโสภณกเต็นให้ยั่งยืน	1. การรวบรวมข้อมูล 1.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	- หัวข้อเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้ 1. ประวัติความเป็นมาของโสภณกเต็น 2. ความหมายและความสำคัญของโสภณกเต็น 3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	<u>ข้อสังเกต</u> ข้อมูลบางส่วนยังไม่ครบถ้วน เช่น ข้อมูลจากเอกสารของผู้คนในท้องถิ่น ต้องศึกษาเพิ่มเติม
	1.2 สัมภาษณ์ ผู้รู้คนเฒ่าคนแก่ในท้องถิ่น โดยใช้แบบสัมภาษณ์	- สัมภาษณ์ผู้รู้และผู้อาวุโสในท้องถิ่น ดังนี้ 1.ชื่อ พระอธิการเดช จันทมะโน อายุ 62 ปี ที่อยู่ วัดป่าโสภณกเต็น บ้านโคกล่าม 2.ชื่อ นายน้อย หาสุข อายุ 62 ปี ที่อยู่ 57 หมู่ 8 บ้านโคกล่าม 3.ชื่อ นายทองมา จันทร์คำ อายุ 76 ปี ที่อยู่ 86 หมู่ 8 บ้านโคกล่าม 4.ชื่อนายแสงจันทร์ หาสุข อายุ 85 ปี หมู่ 164 หมู่ 11 บ้านโคกล่าม	- ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์ - รายละเอียดข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ <u>ปัญหา</u> ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บางประเด็นยังไม่ชัดเจน ต้องมีการรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมและตรวจสอบข้อมูล

ตารางที่ 2 (ต่อ)

วัตถุประสงค์	กิจกรรม (ตามแผนการดำเนินงาน)	ผลการดำเนินงาน	ปัญหา/ อุปสรรค ข้อสังเกต/ ข้อเสนอแนะ
		5.ชื่อ นายบุญเพ็ง หาสุข อายุ 77 ปี ที่อยู่ 47 หมู่ 11 บ้านโคกล่าม 6.ชื่อนายบุญเลี้ยง หาสุข อายุ 73 ปี ที่อยู่ 49 บ้านโคกล่าม อ.บรบือ 7.ชื่อนายสะออน ขานพล อายุ 68 ปี บ้านโคกล่าม 8. ชื่อนายสะออน ขานพล อายุ 68 ปี บ้านโคกล่าม - ผลจากการสัมภาษณ์ทำให้ได้ข้อมูลในประเด็น ดังนี้ 1.ทราบข้อมูลความเป็นมาของโสกนกเต็น 2. ทราบความสำคัญและประโยชน์ของการจัดงานวัดป่าโสกนกเต็น 3. ทราบแนวทางอนุรักษ์และดูแลสิ่งแวดล้อมโสกนกเต็นให้ยั่งยืน	
	1.3 รวบรวมข้อมูลโดยการจัดทำแผนผังสายตระกูล/การจัดทำแผนที่สถานที่สำคัญในท้องถิ่น/การศึกษาประวัติศาสตร์	- แผนผังสายตระกูล ชื่อ นายสุพรรณ มาลาหอม อายุ 63 ปี ที่อยู่ 26 บ้านโคกล่าม - แผนที่สถานที่สำคัญในท้องถิ่น แผนที่อำเภอบรบือ	-รายละเอียดข้อมูล แผนผัง/ แผนที่/ รูปภาพ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

วัตถุประสงค์	กิจกรรม (ตามแผนการดำเนินงาน)	ผลการดำเนินงาน	ปัญหา/อุปสรรค ข้อสังเกต/ ข้อเสนอแนะ
		- ผลจากการสัมภาษณ์ทำให้ได้ข้อมูล ในประเด็น ดังนี้ 1. ทราบถึงประโยชน์และความสำคัญ ของ โศกนกเต็นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน 2. ทราบถึงแนวทางในการอนุรักษ์ และดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในโศก นกเต็นให้ยั่งยืน 3. ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการ อนุรักษ์และดูแลสิ่งแวดล้อมในโศกนก เต็น และพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ ใน ชุมชนต่อไป	
	2. การสัมภาษณ์ 2.1 สัมภาษณ์ผู้รู้ และผู้นำท้องถิ่น ใช้แบบบันทึก ข้อมูล	1. ทราบความสำคัญและประโยชน์ของ ป่า โศกนกเต็น 2. ทราบแนวทางอนุรักษ์และเผยแพร่	- รายชื่อผู้เข้าร่วม, ภาพประกอบ

บทที่ 2

โสณกเตนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

จากการศึกษาตามโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เรื่อง โสณกเตน บ้านโคกล่าม อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ความสำคัญของ โสณกเตนจากอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อศึกษาวิถีชีวิต สังคม การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรม หรือประเพณี ในชุมชนและเพื่อศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์และดูแลรักษาสีงแวดล้อมโสณกเตนให้ยั่งยืน โดยได้ใช้การวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้อง ใช้การสัมภาษณ์ และการจดบันทึก พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ชุมชนบ้านโคกล่าม อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้เฒ่าผู้แก่ และผู้รู้ในชุมชนบ้านโคกล่าม อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม นำข้อมูลที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และตั้งเคราะห์ดังนี้

ประวัติความเป็นมาของโสณกเตน

เมื่อประมาณ 108 ปีมาแล้ว (พุทธศักราช 2444) มีชาวบ้านชำแฮด 7 ครอบครัว ได้แก่ครอบครัวนายจำปา สมศรีไสย นายบุตดี หาสุข นายสาย จินารักษ์ นายบุตดี หาสุข นายสันทอ ดีเหม็น นายเต๊ะ จันทรสม นายแร่ จันทรคำ นายจันทรกล จันทรคำ ได้อพยพมาถึงลำห้วยเตย จับจองพื้นที่ ถางป่า เพื่อปลูกบ้านเรือน ได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านวังยางบง ตั้งได้ประมาณ 3 ปี ในขณะเดียวกันนั้นมีคนล้มตายในหมู่บ้านเป็นจำนวนมากชาวบ้านเกิดความกลัวจึงเป็นเหตุให้ย้ายกลับไปที่บ้านชำแฮดอีกครั้งหนึ่ง ต่อมาโดยการนำของ นายจำปา สมศรีไสย ได้พากันอพยพกลับมาที่บ้านวังยางบงอีกที บอกว่าพื้นที่ตรงนี้เหมาะกว่าที่อื่นๆ เนื่องจากมีลำห้วยเตยไหลผ่าน พื้นที่เป็นเนินสูง เป็นป่าทึบมีต้นไม้หนานาชนิดทั้งเล็กและใหญ่มากมาย อุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์ป่านานาชนิด ได้แก่ เสือ ช้าง กระต่าย กระรอก กระแต ลิง ฯลฯ ในน้ำก็มีปลา กุ้ง หอย ชาวบ้านต่างครอบครัวต่างก็จับจองพื้นที่เป็นของตนเองตัดไม้ โดยใช้ขวาน มีด เลื่อย เป็นเครื่องมือ สร้างบ้านเรือนเป็นที่อยู่อาศัย ได้จับจองที่ดินโดยใช้ไม้ไปพาด หรือ ปักเสียบไว้บอกว่าตรงนี้ข้าจองแล้วนะ คนอื่นก็ไม่เข้าไปยุ่ง จะเห็นได้ว่าในยุคปู่ ย่า ตา ทวดของพวกเราคำพูดถือว่าศักดิ์สิทธิ์ ไม่เหมือนปัจจุบันแย่งชิง ชิงดีชิงเด่น จากนั้นได้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านจากวังยางบงเป็น “บ้านโคกล่าม” จนถึงปัจจุบัน ตั้งบ้านตามนามพื้นที่ของหมู่บ้าน คือเป็นเนินสูงและเป็นที่ราบ (ลุ่มๆดอนๆ) มีลำห้วยไหลผ่าน อยู่บนเนินสูงมีพื้นที่ประมาณ 1 ตารางกิโลเมตร ลักษณะทางภูมิศาสตร์ตั้งอยู่ที่เนินสูง เป็นโคก และมีลำห้วยเตยไหลผ่าน และเห็นว่านายจำปา สมศรีไสย เหมาะที่จะเป็นผู้นำเนื่องจากมีความสามารถในหลายๆ ด้าน ได้ตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านเพื่อจะนำพาหมู่บ้านให้มีความเจริญต่อไป ชาวบ้านมีวิถีชีวิตตามสภาพแวดล้อมของตนเอง คือหาของป่าล่าสัตว์ จับปลาเพื่อเป็นอาหาร ไม่มีการซื้อขาย พึ่งพาอาศัยกันและกัน อยู่แบบเรียบง่าย อาชีพส่วน

ใหญ่ของคนที่นี่คือ อาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก คือการทำนา ทำไร่ (ปลูกปอ ฝ้าย อ้อย มันสำปะหลัง ถั่ว และ งาม) ส่วนใหญ่ปลูกเอาไว้กินไว้ใช้เอง เหลือกินเหลือใช้ก็นำไปแลก พริก มะเขือเทศ และปลาร้า ในชุมชนใกล้เคียงได้แก่ บ้านดงเค็ง บ้านหนองกุ้งวันดี บ้านโคกกลาง และบ้านบรบือ เครื่องมือที่ใช้ในการทำนาทำกิน คือ จอบ เสียม ขวาน เลื่อย สวิง แห โดยใช้แรงงานคนเป็นส่วนใหญ่ การคมนาคมเดินทางโดยใช้เกวียนเป็นพาหนะ (โดยใช้วัวเทียมเกวียนใช้เป็นคู่) และการเดินเท้า นับว่ามีอุปสรรคมาก (หงษ์ หาสุข. 2552 : สัมภาษณ์)

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ จดกับบ้านหนองกุ้งวันดี อำเภอ โกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ทิศตะวันออก จดกับบ้านดงเค็ง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

ทิศตะวันตก จดกับบ้านสำโรง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ทิศใต้ จดบ้านโคกกลาง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

อยู่ห่างจากอำเภอบรบือ 10 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดมหาสารคาม 25 กิโลเมตร การคมนาคมเดินทางโดยใช้รถยนต์และรถจักรยานยนต์

ลักษณะภูมิอากาศ

มีลักษณะแบบมรสุมเมืองร้อน ในฤดูร้อนจะมีอากาศร้อนอบอ้าว และในช่วงนี้ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดผ่านมาจากมหาสมุทรอินเดีย ทำให้เกิดฝนตก มีอุณหภูมิสูงประมาณ 20-40 องศาเซลเซียส และมีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดทั้งปีอยู่ระหว่าง 26.90 - 28.25 องศาเซลเซียส

ประเพณี พิธีกรรม

ชาวบ้านโคกล่ามจะมีพิธีทางศาสนาที่ถือปฏิบัติกันเรื่อยมาตั้งแต่อดีต ในแต่ละปีจะจัดให้มีพิธีบวงสรวง ซึ่งตรงกับวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี ทุกครอบครัวไปร่วมพิธีแต่งกายสุภาพ การเลี้ยงบ้านหรือถวายทาน เนื่องจากแต่ละปีชาวบ้านจะประกอบอาชีพการเกษตร ทำนา ทำไร่ เมื่อเสร็จสิ้นฤดูกาลได้ผลผลิตสมบูรณ์เนื่องมาจากความเชื่อในหลวงปู่ที่ช่วยคุ้มครอง ดูแลช่วยเหลือให้ชาวบ้านอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ในวันบวงสรวงก็จะมีการถวายข้าว ถวายน้ำ แก่หลวงปู่เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณของท่าน

ไม่ว่าใครจะทำอะไร ประกอบอาชีพอะไร ก็มักจะตอบแทนบุญคุณท่านเสมอมา โดยจะยึด ฮีต 12 ครอง 14 ที่ชาวบ้านปฏิบัติกันมาช้านาน ฮีต 12 ครอง 14 ได้แก่

1. เดือนอ้าย (บุญเข้ากรรม) โดยให้พระภิกษุสงฆ์ ที่ต้องอาบัติ (กระทำผิด) ได้สารภาพต่อหน้าคณะสงฆ์ เพื่อฝึกจิตสำนึกถึงความบกพร่องของตน ปรับตัวประพฤติตนให้ถูกต้องตามพระวินัย

2. เดือนยี่ (บุญคุณลาน) เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จจะมีการทำบุญตักบาตร เลี้ยงพระประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่ชาวบ้านเพื่อเป็นสิริมงคล ทำให้ข้าวในนาอุดมสมบูรณ์ เจ้าของนาจะอยู่เป็นสุขฝนตกตามฤดูกาล ข้าวกล้าออกงามและได้ผลดีในปีต่อไป

3. เดือนสาม (บุญข้าวจี) เป็นการทำบุญในช่วงเทศกาลวันมาฆบูชา ชาวบ้านจะร่วมกันใส่บาตรในตอนเช้า ชาวบ้านจัดเตรียมข้าวจี แล้วนำไปถวายภิกษุสามเณรที่วัดเสร็จแล้วฟังเทศน์ฉลองข้าวจีและรับพร

4. เดือนสี่ (บุญมหาชาติ) ชาวบ้านเรียก “พะเหวด” ซึ่งหมายถึงพระเวสสันดร

5. เดือนห้า (บุญสงกรานต์) เป็นการทำบุญวันขึ้นปีใหม่ของไทยแต่โบราณ นิยมทำในเดือนห้า เริ่มตั้งแต่วันที่ 13-14 เมษายน ของทุกปี

6. บุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ) ก่อนลงมือทำนา เชื่อว่าเป็นการขอฝนเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลข้าวกล้าในนาอุดมสมบูรณ์ ประชาชนอยู่อย่างมีความสุขในงานจะมีการแห่บั้งไฟและจุดบั้งไฟเป็นการส่งสัญญาณไปบอกพระญาแถนให้ส่งน้ำฝนลงมา

7. เดือนเจ็ด (บุญช่าชะ) เป็นการชำระล้างสิ่งที่ไม่ดี เป็นการปิดเป่าความชั่วร้ายให้ออกไปจากหมู่บ้าน

8. เดือนแปด (บุญเข้าพรรษา) เป็นกิจของ ภิกษุสามเณรที่ต้องประจำในวัดใดวัดหนึ่งตลอด 3 เดือน ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ห้ามมิให้ภิกษุสามเณรไปพักแรมที่อื่น

9. เดือนเก้า (บุญข้าวประดับดิน) เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว

10. เดือนสิบ (บุญข้าวสาก) เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย โดยทำสลากให้พระจับเพื่อที่จะได้ถวายตามสลากนั้น

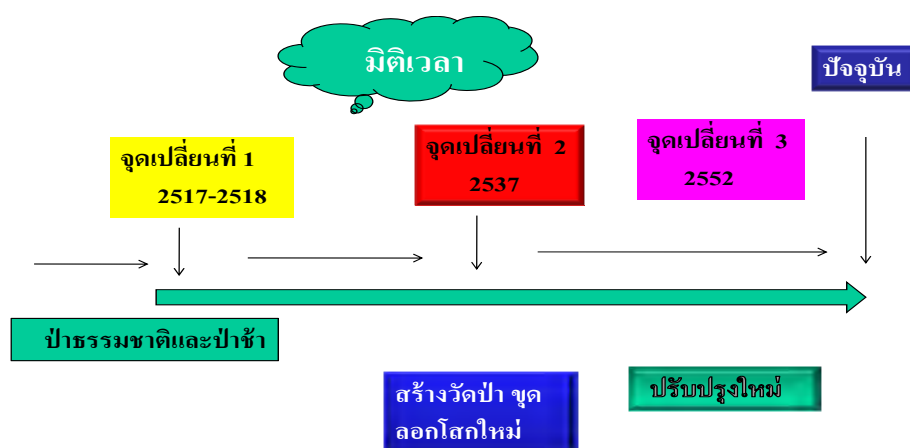
11. เดือนสิบเอ็ด (บุญออกพรรษา) ทำบุญในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 พระภิกษุสามเณรได้เข้าพรรษาเป็นเวลา 3 เดือน จะทำพิธีออกวัสสพาวรณาในวันนี้

12. เดือนสิบสอง (บุญกฐิน) เป็นการถวายผ้าจีวรแก่พระสงฆ์ที่จำพรรษาครบ 3 เดือน งานบุญนี้มีระยะทำตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึง วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12

ในการทำพิธีกรรม หรือทำบุญต่างๆในหมู่บ้านจะต้องไปขอบ (บอกล่าว) ให้หลวงปู่ได้รับทราบเพื่อที่จะได้ทำงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีเป็นสิริมงคล ชาวบ้านจะมีความสบายใจ เพราะได้ทำถูกต้องตามประเพณี

เศรษฐกิจ อาชีพส่วนใหญ่คือเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ทำไร่ มันสำปะหลัง ปอ แก้ว ฝ้าย ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เอาไว้สำหรับทอผ้าใช้เอง เนื่องจากชาวบ้านมีรายได้น้อย มันสำปะหลังเป็นสินค้าออกที่สำคัญในอดีต และในปัจจุบันอ้อยเป็นสินค้าออกของชาวบ้าน ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น อันเนื่องมาจากมีทำเลที่เหมาะสมที่จะทำการเกษตร ชาวบ้านพื้นดินเป็นของตนเอง และมีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านได้รับความรู้และมีประสบการณ์ในด้านการเกษตรจากหน่วยงานราชการและเอกชน ปลูกพืชหมุนเวียนตามเศรษฐกิจและกระแสของตลาด (คุณพ่อสุพรรณ มาลา หอม.2552: สัมภาษณ์)

การแบ่งยุคประวัติโสกนกเต็น แบ่งตามกาลเวลาเปลี่ยนแปลงของป่าโสกนกเต็น โดยแบ่งได้เป็น 3 ยุค ดังนี้

ยุคที่ 1 ป่าเขียวขจี พ.ศ.2444 – พ.ศ.2517

จากการบอกเล่าของพระอธิการเกษ ฉันทมะโน อายุ 62 ปี ว่าโสกนกเต็นเป็นป่าไม้ธรรมชาติและเป็นมรดกของชาวบ้านโคกกล่าม หมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 11 ตำบลบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 126 ไร่ เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2444 บริเวณผืนป่าแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์มาก ลักษณะ เป็นป่าที่มีโสกน้ำ (ร่อนน้ำ) มีคิมไม้ (เถาวัลย์) ปกคลุมหนาแน่น แทบจะมองไม่เห็นแสงตะวัน น่ากลัว เป็นที่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิดทั้งเล็กและใหญ่อันได้แก่ ช้าง เสือ ลิง กระต่าย อีเก้ง มีนกมากมายหลายชนิด ที่สำคัญและมีมากที่สุดคือ นกเต็น มาอาศัยโสกน้ำ ในป่าแห่งนี้หาจับกินสัตว์เล็ก ได้แก่ กุ้ง หอย ปู ปลา และแมลงต่างๆ มากินเป็นอาหารเพื่อเลี้ยงชีพไปเป็นวันๆ นกเต็นมีลักษณะพิเศษปากแหลมคม มีขนสีฟ้า อาศัยปากแหลมคมขุดเจาะดินเป็นรูเพื่อทำรังตามริมฝั่งโสกน้ำ

ความสัมพันธ์ของคนกับป่าโสกกนเคเต็น

คุณตาทองมา จันทรคำ อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านโคกล่าม อายุ 76 ปี อยู่บ้านเลขที่ 86 บ้านโคกล่าม อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เล่าว่าชาวบ้านโคกล่ามได้อาศัยป่าไม้เป็นที่ทำมาหากินเลี้ยงชีพตามฤดูกาล คือหาเห็ด หาของป่า ล่าสัตว์ ไม่มีการซื้อการขาย ได้อาศัยทรัพยากรจากป่าไม้ตัดมาทำบ้านเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย และเป็นของใช้ในครัวเรือน นานวันเข้าป่าไม้ถูกทำลาย สัตว์ถูกไล่ล่าจากชาวบ้านทำให้เหลือป่าไม้น้อย คุณตาทองมา อดีตผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อายุ 85 ปี อยู่บ้านเลขที่ 164 หมู่ 11 บ้านโคกล่าม อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ท่านเล่าว่าเป็นหมอชาประจำหมู่บ้าน เชื่อว่าสมุนไพรที่หาได้จากป่าโสกกนเคเต็น นำมาใช้รักษาโรคได้ ได้แก่ โรคเลือด (ตกเลือด) ไข้มาลาเรีย (ไข้รากสาด) ปวดหัว ตัวร้อน ไข้ภูมิปัญญาชาวบ้านเข้าช่วย จะเห็นได้ว่าต้นไม้บางชนิด มีประโยชน์ ใช้ราก ลำต้น ใบ ดอกและผล ในอดีตชาวบ้านโคกล่ามเจ็บป่วย รักษาด้วยสมุนไพรของตาทองมาเป็นที่รู้จักและเลื่องลือเกี่ยวกับเรื่องสรรพคุณของสมุนไพรท่านใช้ป่าโสกกนเคเต็นหาสมุนไพร ได้แก่ ต้นช้าน้ำ ตานกรวด นมวัว นมสาว ต้นหมากใต้ใบ สรรพคุณใช้รักษาอาการปวดหัว ตัวร้อน มีวิธีชีวิตอยู่แบบเรียบง่ายพึ่งพาตนเอง เจ็บป่วยรักษาด้วยยาสมุนไพรโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน ใช้รากไม้ที่หาได้จากป่าเป็นยารักษาโรค เชื่อกันว่าถ้าใช้ดื่มกินแล้วหายจากโรคภัยที่เป็นอยู่ ชีวิตของคนเราเมื่อมีการเกิดต้องมีการตายเวียนว่ายอยู่เช่นนี้ คนที่เจ็บป่วยเสียชีวิตให้นำไปทำการเผา เกิดอุบัติเหตุเสียชีวิตให้นำศพไปฝังเป็นกฎกติกาในหมู่บ้าน และทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ชาวบ้านโคกล่ามได้ใช้โคกโสกกนเคเต็นเป็นที่ทำการเผาหรือฝังศพ เรียกว่าฝิป่าช้า (ป่าช้า) ชาวบ้านเชื่อกันว่าถ้าคนที่เสียชีวิตจากอุบัติเหตุให้ขุดหลุมฝังศพ เชื่อกันว่าถ้าเผาศพจะมีลางร้ายเกิดขึ้น (เหตุร้าย) ในชุมชน (แสงจันทร์ หาสุข.2552:สัมภาษณ์)

คุณยายทองศรี ลครพล อายุ 68 ปี เล่าว่า ในสมัยที่ท่านยังเป็นเด็ก มีการชะล่า (ข้อห้าม) ถ้ามีคนตายในหมู่บ้านขณะที่ศพอยู่ในหมู่บ้าน ห้ามสระผม ห้ามซักเสื้อผ้า ตำสาด ตำหูก (ไม่ทอเสื้อและ ทอผ้า) ห้ามหาบฟืน ขนฟืน เข้ามาในหมู่บ้าน เชื่อกันว่าวิญญาณคนที่ตายเขาจะเรียกชีวิตของเราตามไปด้วยทุกคนกลัวไม่กล้าฝ่าฝืนกฎของหมู่บ้าน ส่วนในปัจจุบันข้อห้ามบางข้อมีการเปลี่ยนแปลงไปหลงเหลืออยู่บ้างคือการหาบฟืน ขนฟืน เท่านั้น และจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันเด็กๆ ไม่กล้างานศพเขาถือเป็นเรื่องธรรมดา ไปร่วมพิธีเผาศพและแย่งเก็บกระดูกกันถือเป็นเรื่องสนุกสนานไป (ทองศรี ลครพล .2552:สัมภาษณ์)

การเปลี่ยนแปลงป่าโสกกนเคเต็น

จากการสัมภาษณ์ของคุณตาบุญเพ็ง ลครพล อายุ 77 ปี และคุณตาบุญเลียง ลครพล อายุ 73 ปี ประมาณปีพุทธศักราช 2517 ป่าถูกบุกรุกทำลายจากชาวบ้านเพื่อทำไร่ ทำนา และใช้ป่าเป็นที่เผาศพ เพราะต้องใช้ฟืนและถากป่าให้เป็นอาณาเขตของเขา ทำให้พื้นที่ป่าไม้และจำนวนต้นไม้ลดเหลือจำนวนน้อยลง พวกสัตว์ต่างๆ นกเต็น ลดจำนวนน้อยลงและหายสาบสูญไป คุณพ่อจำปา สมสีไสย และชาวบ้านได้ปรึกษาหารือกันว่าจะทำอย่างไรดีให้ป่าไม้คงอยู่ในสภาพเดิม

ลงความเห็นว่าการมีคนคอยดูแลรักษา บังเอิญในขณะเดียวกันนั้นมีพระธุดงค์ชื่อว่าพระ อำคา แก้วแสงจันทร์ อายุ 85 ปี ท่านมาปักกรดอยู่ที่ป่าโสภณกเต็น ชาวบ้านเห็นก็เลื่อมใสร่วมกันสร้างวัดป่าขึ้นเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ส่วนใหญ่ชาวบ้านโคกล่ามนับถือศาสนาพุทธมีความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ เชื่อเรื่องผีสิงได้ขุดลอกโสภณน้ำ ขึ้นใหม่ให้กว้างและลึกกว่าเดิม แต่เหลือร่องรอยของลำห้วยให้ลูกหลานได้เห็นและเรียนรู้ มีประกาศห้ามชาวบ้านไม่ให้บุกรุกทำลายป่า ห้ามล่าสัตว์มาเป็นอาหาร ในเขตป่าโสภณกเต็น ถ้าใครทำผิดกฎกติกาที่ห้ามของหมู่บ้านจะถูกเรียกมาตักเตือนที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ใช้กฎหมายชาวบ้าน ในอดีตผู้นำหมู่บ้านมีอำนาจมากชาวบ้านกลัวและจะอยู่ในการปกครองเป็นอย่างดี (บุญเพ็ง ละครพล.2552:สัมภาษณ์)

ต่อมาปี 2518 พระสุตใจ ชาวจังหวัดนครราชสีมา มาเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าโสภณกเต็น เดิมท่านเคยเป็นหมอชาวบ้านมาก่อนและเป็นพระนักพัฒนา ได้นำชาวบ้านไปหาสมุนไพรที่จังหวัดเลย และหาต้นไม้ที่มีในชุมชนนำมาปลูกเพิ่มเติมทำให้ป่าโสภณกเต็นมีความอุดมสมบูรณ์ ในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันเข้าพรรษา ได้เชิญชวนชาวบ้านมาปลูกป่า ได้รับความช่วยเหลือจากทางราชการ ชุมชน ช่วยกันปลูกป่าคนละต้นเพื่ออนุรักษ์ป่าไม้ ท่านจำวัดได้ไม่นานย้ายไปอยู่ที่อื่น

จากการสัมภาษณ์คุณดาเริง ภูศรี อายุ 76 ปี และคุณตาสะออน ขานพล อายุ 68 ปี ประมาณปีพุทธศักราช 2537 นำโดยคุณตาน้อย หาสุข คุณตาเอี่ยม จินารักษ์ และชาวบ้าน เห็นว่าการประกาศไม่ให้บุกรุกทำลายป่า ทำลายสัตว์ต่างๆ ได้ผลได้ปรึกษาหารือกับชาวบ้านให้ปรับปรุงบูรณวัดป่าให้ดีขึ้น ตั้งชื่อว่า “วัดป่าโสภณกเต็น” มาจนถึงปัจจุบัน มีเจ้าอาวาส ชื่อว่าพระอธิการเดช ถันตะมะโน อายุ 62 ปี ท่านเห็นว่าป่าไม้เหลือจำนวนน้อยท่านได้ปลูกต้นไม้เพิ่ม ปลูกไผ่ หาสมุนไพรมาปลูกเพิ่มเรื่อย เป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ ท่านคอยห้ามคนที่มาตัดไม้ทำลายป่าและท่านได้ชวนให้ชาวบ้านปลูกต้นไม้เพิ่มเติมได้ผลดี ให้มีเขตรั้วกันเป็นมาตรฐาน ชาวบ้านมีความเกรงใจไม่กล้ามาตัดไม้หรือบุกรุกทำลาย และชาวบ้านเปลี่ยน แปลงการเผาสุกที่ป่าเป็นเผาที่เมรุวัดบ้านโคกล่ามแทน เป็นการไม่ทำลายป่า ชาวบ้านในชุมชนได้ใช้วัดป่าโสภณกเต็นทำประโยชน์ทางศาสนา เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ทำให้วัดป่าแห่งนี้เป็นศูนย์รวมและยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านให้มีความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกใหม่ให้กลุ่มเยาวชนคนรุ่นหลังรู้จักหวงแหนอนุรักษ์ธรรมชาติให้มีความยั่งยืนกับบ้านโคกล่ามต่อไป ชาวบ้านโคกล่ามนับถือศาสนาพุทธ เชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ ตอบแทนผู้มีพระคุณ มีความเชื่อเรื่องผีสิง เชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติ (เริง ภูศรี.2552:สัมภาษณ์)

จากกันเล่าของพ่อเฒ่ากระจำจี จินารักษ์ อายุ 87 ปี บ้านโคกล่าม อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ตอนปู่ตาเป็นที่สิงสถิตย์ของหลวงปู่จุ่มคำ อันศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน มีความเชื่อว่าเมื่อใครมีความเดือดเนื้อร้อนใจ จะขอให้ท่านช่วย เป็นที่พึ่งทางใจได้ พ่อเฒ่ากระจำจีบอกว่าลูกๆ หลานจะไปสอบแข่งขันเข้าเรียน สอบเข้าทำงาน คัดเลือกทหาร สมัครคัดเลือกผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. จะไปขอท่านช่วยเหลือ โดยแต่งขัน 5 มีดอกไม้ ธูป เทียน อย่างละ 5 คู่ บำบนไว้ เมื่อประสบผลสำเร็จจะมาขอแก้บาบน ที่ให้ไว้กับหลวงปู่ (จี จินารักษ์.2552:สัมภาษณ์)

ยุคที่ 2 ป่าถูกบุกรุก พ.ศ. 2517 ถึง พ.ศ.2537

ประมาณปีพุทธศักราช 2517 ป่าถูกบุกรุกทำลายจากชาวบ้านโคกล่ามเพื่อทำไร่ ทำนา ทำให้พื้นที่ป่าไม้และจำนวนต้นไม้ถูกตัดมาทำที่อยู่อาศัย โดยไม่มีกฎหมายห้ามปราม ทำให้ต้นไม้ลดเหลือจำนวนน้อยลง ใครต้องการอาณาเขตก็เอาไม้ไปปักเป็นเขตแดนเอาไว้ว่าเป็นของตนเอง ทำให้พวกสัตว์ต่างๆ อย่างนกเตนลดจำนวนและหายสาบสูญไป คุณพ่อจำปา สมสี่ไสย และชาวบ้านได้ปรึกษาหารือกันว่าจะทำอย่างไรดีให้ป่าไม้คงอยู่ในสภาพเดิม ลงความเห็นว่าจะควรมีคนคอยดูแลรักษา ชาวบ้านเห็นด้วยได้สร้างวัดป่าขึ้นให้ชาวบ้านได้มีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธมีความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ บุคคลกล้าห้วยขึ้นใหม่ให้กว้างและลึกกว่าเดิม แต่เหลือร่องรอยของลำห้วยให้ลูกหลานได้เห็นและเรียนรู้ ประกาศห้ามชาวบ้านไม่ให้บุกรุกทำลายป่า ห้ามล่าสัตว์มาเป็นอาหาร ในเขตป่าโสภณกเตน ถ้าใครทำผิดกฎกติกาที่ห้ามของหมู่บ้านจะถูกเรียกมาตักเตือนที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ใช้กฎหมายชาวบ้าน ในอดีตผู้นำหมู่บ้านมีอำนาจมากชาวบ้านกลัวและจะอยู่ในการปกครองเป็นอย่างดี ต่อมาปี 2518 พระอาคา ชาวจังหวัดนครราชสีมา มาเป็นเจ้าอาวาสวัดท่านเคยเป็นหมอชาวบ้านมาก่อน และได้นำชาวบ้านชาวบ้านปลูกต้นไม้ และหาพืชสมุนไพร มาปลูกเพิ่ม ในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันเข้าพรรษา ได้รับความช่วยเหลือจากทางราชการ ชุมชน ช่วยกันปลูกป่าคนละต้นเพื่ออนุรักษ์ป่าไม้ ท่านจำวัดได้ไม่นานย้ายไปอยู่ที่อื่น ในยุคนี้แสดงถึงความสัมพันธ์ของคนกับป่าธรรมชาติโสภณกเตนได้ทำลายป่าเพื่อทำนา แล้วมีการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่โดยผู้นำหมู่บ้านเห็นความสำคัญของป่าจึงมีกฎหมายหมู่บ้านไม่ให้คนบุกรุกป่า และไม่มีพระนักพัฒนาเข้ามาสร้างวัดป่าทำให้ชาวบ้านศรัทธาเลื่อมใส เพราะชาวบ้านนับถือพุทธศาสนา เป็นที่พึ่งทางใจ ในยุคนี้ชาวบ้านไม่ได้ใช้ต้นไม้จากป่า หามาอาหารป่า เพราะมีข้อห้ามไม่ให้บุกรุกป่า

ยุคที่ 3 อนุรักษ์พิทักษ์ป่า พ.ศ. 2537 ถึง ปัจจุบัน

ประมาณปีพุทธศักราช 2537 นำโดยคุณตาน้อย หาสุข คุณตาเอี่ยม จินารักษ์ และชาวบ้าน เห็นว่าการประกาศไม่ให้บุกรุกทำลายป่า ทำลายสัตว์ต่างๆ ได้ผลได้ปรึกษาหารือกับชาวบ้านให้ปรับปรุงวัดป่าให้ดีขึ้น ตั้งชื่อว่า วัดป่าโสภณกเตน มาจนถึงปัจจุบัน มีพระอธิการเกษณันตมะโน เป็นเจ้าอาวาสวัด ท่านเห็นว่าป่าไม้เหลือจำนวนน้อยท่านได้ปลูกต้นไม้เพิ่ม ปลูกไผ่

หาสมุนไพรมาปลูกเพิ่ม เป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ ให้หาป้ายประกาศห้าม ท่านคอยห้ามคนที่มาตัดไม้ทำลายป่าและท่านลงมือปลูกป่าเป็นอย่างไรและได้ชวนให้ชาวบ้านปลูกต้นไม้เพิ่มเติมเห็นว่าได้ผล ท่านมีการบูรณปฏิสังขรวัดป่าโสกกนกเต็นให้ดีขึ้น จัดให้มีรั้วรอบขอบชิดบอกให้รู้ว่าเป็นเขตบริเวณของป่าโสกกนกเต็น ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ทำบุญตามพิธีฮีดสิบสองครองสิบสี่ ส่วนใหญ่ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ เชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ ตอบแทนผู้มีพระคุณ และใช้ป่าสมุนไพรเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ทำให้วัดป่าแห่งนี้เป็นศูนย์รวมและยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านให้รักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกใหม่ให้กลุ่มเยาวชนคนรุ่นหลังรู้จักหวงแหนอนุรักษ์ธรรมชาติ ป่าโสกกนกเต็นให้อยู่คู่บ้านโคกล่ามตลอดไป

ความสัมพันธ์ของคนกับป่าโสกกนกเต็นในยุคที่ 3 บ้านโคกล่ามกับป่าโสกกนกเต็นยุคที่ 3 ในยุคนี้ชาวบ้านโคกล่ามได้พึ่งพาป่า เพื่อประกอบกิจกรรมทำบุญตามฮีตคองของบ้านโคกล่าม เพราะมีวัดป่าที่สร้างอย่างถาวรไว้ในป่าโสกกนกเต็น ผู้คนหลายหมู่บ้านได้เข้ามาใช้วัดป่าร่วมกันมีบ้านหนองกงวันดี บ้านดงเค็ง บ้านสำโรง และบ้านโคกล่าม ซึ่งชาวบ้านหลายหมู่บ้านดังกล่าวมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และปฏิบัติตามกฎกติกาของชาวบ้านที่ไม่บุกรุกป่าสาธารณะแห่งนี้อย่างชาวบ้านโคกล่าม ทำให้เกิดความตระหนักในสมบัติส่วนรวมร่วมกัน ตระหนักถึงความสำคัญของป่าที่ต้องฟื้นฟู ปลูกต้นไม้ให้เพิ่มจำนวนมากขึ้นโดยบทบาทของพระสงฆ์ เป็นผู้นำในการรักษาป่าและพัฒนาสถานที่ให้เป็นกับป่าที่ใช้ประโยชน์ร่วมกับชุมชน และป่าไม้ยังคงอยู่ เพราะส่วนของพิธีกรรมเผาศพเคยเผาป่าช้าโสกกนกเต็นได้ใช้เมรุเผาศพเพื่อเผาผี ไม่ได้ใช้พื้นที่เผา แต่ใช้ถ่านไม้ ซึ่งซื้อมาจากหมู่บ้านดงเค็ง บ้านหนองกงวันดี

สรุปการศึกษา เรื่องนี้แสดงถึงวิถีชีวิตชาวบ้านโคกล่ามได้พึ่งพาป่าธรรมชาติ ใช้ประโยชน์ยังชีพหาอาหารธรรมชาติ เห็ด สัตว์ ไข่แมลงแดง พืชผัก และต้นไม้ให้ความร่มเย็น และต้นไม้ให้การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เพราะป่ามีสมุนไพรเกิดหลายชนิด คนจะอยู่กับป่าให้คงอยู่ ต้องอนุรักษ์ และมีกฎหมายหวงห้าม การฟื้นฟูป่าโสกกนกเต็นให้คงอยู่ คือใช้กฎหมายของชาวบ้านควบคุมตัดป่าประกาศเป็นเขตหวงห้าม แทนอำนาจผีป่า แสดงถึงความมีประชาธิปไตยของชาวบ้านยอมรับกัน ร่วมมือกัน ซึ่งสังคมปัจจุบันมีแต่มีข้อขัดแย้งเกิดขึ้น ควรปรับใช้ประชาธิปไตยแบบพื้นบ้านไปใช้ในสังคมประเทศไทย ให้แต่ละชุมชนเขียนข้อบัญญัติของหมู่บ้านตนเอง เช่น ชาวบ้านโคกล่ามรักษาป่าโสกกนกเต็น

บทที่ 3

เรียงความ เรื่อง “เมื่อนั้นได้ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ดิฉันพร้อมด้วยทีมยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โรงเรียนบ้านโคกล่าม รู้สึกภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งที่มีโอกาสได้ร่วมศึกษาประวัติท้องถิ่น เรื่อง โสภณกเต็น เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา มีความสำคัญจากในอดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งถือได้ว่าโสภณกเต็นเป็นปามรดกทางธรรมชาติ เป็นแหล่งอาหารป่า เลี้ยงชีวิตชาวบ้านโคกล่ามมาจากอดีตจนถึงทุกวันนี้ เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านโคกล่าม และที่สำคัญที่สุดคือเป็นที่ฝังศพและเผาศพ ทำให้สิ่งมีชีวิตได้พึ่งพาอาศัย เป็นที่พึ่งทางใจในยามตกทุกข์ได้ยาก จากการสัมภาษณ์หลวงปู่เดช ฉันทะโมเจ้าอาวาสวัดป่าโสภณกเต็น เล่าให้ฟังว่าเดิมป่านี้เป็นที่นาถั่วมากมีสัตว์ต่างๆมากมาย มีทั้งเสือ ช้าง พวกกนก กระต่าย มีของป่าอันเป็นอาหารเลี้ยงชีวิตของชาวบ้านโคกล่ามเป็นอย่างดี นานวันเข้าคนเรามีความเห็นแก่ตัวบุกรุกทำลาย ป่ายึดครองเป็นของตนเองเพื่อทำเป็นที่ทำกิน ทำให้ป่ามีเนื้อที่ลดน้อยลง ท่านได้ชักชวนชาวบ้านปลูกป่าเพิ่มเพื่อเป็นการคืนป่าให้กับธรรมชาติ คุณแลกรักษาสิ่งแวดล้อมให้คืนสู่สภาพเดิม ชนรุ่นหลังจะได้เห็นสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ จากการได้ไปพบปะพูดคุยกับคนเฒ่าคนแก่ ทำให้มีความรู้มากมายหลายอย่าง จะเห็นได้ว่าวิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปมาก เดิมจะเดินทางไปไหนมาไหนจะต้องเดินเท้า คนที่มีฐานะดีหน่อยจะขี่ม้า หรือรถจักรยาน ถ้าจะบรรทุกสิ่งของใช้เกวียนเป็นพาหนะในการเดินทางลำบากมีอุปสรรคมาก อยู่แบบเรียบง่าย พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน รักความสงบ ถ้าเปรียบเทียบกับวิถีชีวิตสังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปมากน่าอาวชนบรรณนิยม ประเพณีทางตะวันตกเข้ามาในชุมชน คุณยายทองศรี ลครพล บอกพวกเราว่าเราชนรุ่นหลังให้คงไว้ซึ่งประเพณีฮีตสิบสองครองสิบสี่ของชุมชน เดิมดิฉันไปร่วมงานพิธีต่างๆ เช่นงานบุญผะเหวด บุญเดือนสี่ของชาวบ้านโคกล่าม ดิฉันไปร่วมขบวนแห่ผ้าผะเหวด ได้มีการอนุรักษ์ประเพณีสืบทอดมาจากบรรพบุรุษให้เยาวชนรุ่นหลังได้ปฏิบัติ ป่าโสภณกเต็นและวัดป่าโสภณกเต็นเป็นที่ป่าสาธารณะประโยชน์ ประกาศไม่ให้บุกรุกทำลาย และควรหวงแหนเอาไว้ให้ลูกกับบ้านโคกล่ามให้ยั่งยืนตลอดไป ศึกษาเรื่องราวที่แท้จริงและถูกต้อง ดิฉันและเพื่อน ๆ ตั้งใจและมีความสุขเมื่อสวบบทบาทนักยุววิจัยออกไปสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลเกี่ยวกับตำนาน โสภณกเต็น จากคำบอกเล่าของหลวงปู่ และจากผู้เฒ่าผู้แก่ตลอดจนท่านผู้รู้ทั้งหลาย ดิฉันและเพื่อน ๆ ตั้งใจไว้ว่าจะทำเรื่องนี้ให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ จากการที่ได้ออกไปหาข้อมูลด้วยตนเองทำให้ดิฉันและเพื่อน ๆ รู้สึกประทับใจและได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ มากมาย ได้รับความกระจ่างเกี่ยวกับโสภณกเต็นมากขึ้น วันหนึ่งดิฉันได้ออกไปสัมภาษณ์พ่อจิ จินารักษ์ อายุ 87 ปี ท่านได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับโสภณกเต็นมากมายตลอดทั้งได้เล่าประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านโคกล่ามว่าอพยพมาจากไหน ทำให้ดิฉันได้ทราบบรรพบุรุษของตนเองว่ามาจากไหนรู้สึกดีใจมากที่ท่านได้ให้ข้อมูล

วันต่อมาดิฉันและเพื่อน ๆ ก็ได้ไปสัมภาษณ์คุณยายทองศรี ลครพล อายุ 8 ปี ท่านเล่าให้ฟังว่า ท่านคลุกคลีกับวัดป่าโสภณกเต็นมานานทุกเช้าจะไปจังหัน ไส้บาตรที่วัดท่านก็ให้ข้อมูลหลายอย่างที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย ท่านจะเล่าเป็นภาษาถิ่นเนื่องจากพูดภาษาไทยไม่ค่อยคล่อง ถ้าพูดภาษาถิ่นจะทำให้เล่าได้อารมณ์ ท่านบอกว่าป่าโสภณกเต็นมีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์มาก ชาวบ้านให้ความเคารพ นับถือมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถ้าใครลบหลู่ก็จะต้องมีอันเป็นไป

ดิฉันพร้อมทีมยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โรงเรียนบ้านโคกล่าม หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่ออนุชนรุ่นหลังที่ต้องการศึกษา ประวัติความเป็นมาป่าโสภณกเต็น และขอขอบคุณผู้เล่า ผู้แก่ ผู้รู้ ทุกท่านที่ได้เสียสละเวลาให้ข้อมูลแก่ดิฉัน ความรู้สึกดีๆที่ท่านมีให้ดิฉันจะไม่มีวันลืม ดิฉันพร้อมทีมยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ดิฉันและทีมยูววิจัยจะพยายามสืบสาน อนุรักษ์พร้อมเผยแพร่ความเชื่อ ความศักดิ์สิทธิ์และประโยชน์ของป่าโสภณกเต็นให้คนอื่นๆได้รับทราบมาก ขึ้นไป

ทีมยูววิจัย โรงเรียนบ้านโคกล่าม

บทที่ 4

บทความ โสภณกเตน

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและความสำคัญของ โสภณกเตน จากอดีตจนถึงปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาวิถีชีวิต สังคม การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรม หรือ ประเพณีในชุมชน 3) เพื่อศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์และดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมโสภณกเตนให้ ยั่งยืน การวิจัยครั้งนี้ได้แบ่งยุคของการวิจัยออกเป็น 3 ยุค ดังนี้

ยุคที่ 1 ป่าเขียวขจี พ.ศ. 2444 – พ.ศ. 2517

เมื่อประมาณ ปีพ.ศ.2444 ป่าไม้โสภณกเตนเป็นมรดกธรรมชาติของชุมชนบ้านโคกล่าม อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีเนื้อที่ประมาณ 126 ไร่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของ หมู่บ้าน ลักษณะภูมิประเทศเป็นเนินสูง เป็นป่าทึบ มีลำห้วยไหลผ่าน มีต้นไม้และเถาวัลย์ปกคลุม ลำห้วยหนาแน่น นับว่าเป็นป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ มีต้นไม้ขนาดใหญ่และไม้อื่นๆมากมาย มีสัตว์ป่าทั้ง เล็กและใหญ่ มีนกต่างๆ โดยเฉพาะนกเตนมีเป็นจำนวนมากอาศัย ผู้นำหมู่บ้านและลูกบ้านเห็นว่าป่าแห่งนี้มีนกเตนจำนวนมากและเป็นจุดเด่น ได้ตั้งชื่อว่าป่าโสภณกเตน ตั้งตามนามของนก เนื่องจากในอดีตบรรพบุรุษของพวกเราจะต้องนึกถึงสิ่งที่มีมากเป็นจุดเด่นเสมอ ลักษณะของนกเตน มีลำตัวใหญ่ ปีกสีเขียว ปากยาวแข็งแรงและแหลมคมส่วนอกมีสีแดง ชอบขุดรู เป็นที่อยู่อาศัยและวางไข่ตามริมห้วย

ชาวบ้านโคกล่ามได้ใช้ป่าไม้แห่งนี้ทำประโยชน์ ใช้เผาศพ ชาวบ้านที่เสียชีวิตจากการเจ็บป่วย เนื่องจากในอดีตยังไม่มีเมรุเผาศพเหมือนในปัจจุบัน การฝังศพ กรณีเสียชีวิตไม่ได้เจ็บป่วย เกิด จากอุบัติเหตุ (ชาวบ้านเรียกว่าตายโหง) เผาไม่ได้ เชื่อกันว่าถ้าเผาศพคนตายโหงจะเกิดสิ่งเลวร้าย ขึ้นในชุมชน ทุกคนกลัวไม่กล้าขุดจารีตประเพณี และเป็นกฎกติกาอีกอย่างคือเป็นการชะล่า (ข้อ ห้าม) เมื่อศพยังไม่นำไปเผาคนแก่ ห้ามสะสม ห้ามซักผ้า ห้ามทอเสื่อ ทอผ้า และห้ามนำฝืนเข้า ในหมู่บ้าน เชื่อกันว่าถ้าเราขัดต่อข้อห้ามของหมู่บ้านวิญญาณคนที่ตายเขาจะคอยเอาชีวิตของเราไป ด้วยทุกคนกลัวไม่กล้าฝ่าฝืนกฎ ใช้เป็นแหล่งหาอาหารเลี้ยงชีพตามฤดูกาล เช่น เก็บเห็ด หัก หน่อไม้ ลำสัตว์ ตัดไม้มาทำเป็นที่อยู่อาศัย ไม้เล็กนำมาเป็นฟืนสำหรับหุงต้มอาหาร และใช้ สำหรับเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ วัว ควาย ของชุมชนบ้านโคกล่าม

ยุคที่ 2 ป่าอุกนุกรก พ.ศ. 2517-2537

ประมาณปีพุทธศักราช 2517 ป่าอุกนุกรกทำลายจากชาวบ้านเพื่อทำไร่ ทำนา ทำให้พื้นที่ป่าไม้และจำนวนต้นไม้ลดเหลือจำนวนน้อยลง พวกสัตว์ต่างๆ นกเต็น ลดจำนวนและหายสาบสูญไป คุณพ่อจำปา สมสีไสย และชาวบ้านได้ปรึกษาหารือกันว่าจะทำอย่างไรดีให้ป่าไม่คงอยู่ในสภาพเดิม ลงความเห็นว่าจะมีคนคอยดูแลรักษา ชาวบ้านเห็น ได้สร้างวัดป่าขึ้นให้ชาวบ้านได้มีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธมีความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ ขุดลอกลำห้วยขึ้นใหม่ให้กว้างและลึกกว่าเดิม แต่เหลือร่องรอยของลำห้วยให้ลูกหลานได้เห็นและเรียนรู้ ประกาศห้ามชาวบ้านไม่ให้บุกรุกทำลายป่า ห้ามล่าสัตว์มาเป็นอาหาร ในเขตป่าโสกกนเค้น ถ้าใครทำผิดกฎกติกาที่ห้ามของหมู่บ้านจะถูกเรียกมาตีที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ใช้กฎหมายชาวบ้าน ในอดีตผู้นำหมู่บ้านมีอำนาจมากชาวบ้านกลัวและจะอยู่ในการปกครองเป็นอย่างดี ต่อมาปี 2518 พระอัครา ชาวจังหวัดนครราชสีมา มาเป็นเจ้าอาวาสวัดท่านเคยเป็นหมอชาวบ้านมาก่อน และได้ นำชาวบ้านชาวบ้านปลูกต้นไม้ และหาพืชสมุนไพร มาปลูกเพิ่ม ในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันเข้าพรรษา ได้รับความช่วยเหลือจากทางราชการ ชุมชน ช่วยกันปลูกป่าคนละต้นเพื่ออนุรักษ์ป่าไม้ ท่านจำวัดได้ไม่นานย้ายไปอยู่ที่อื่น

ยุคที่ 3 อนุรักษ์พิทักษ์ป่า พ.ศ. 2537-ปัจจุบัน

ประมาณปีพุทธศักราช 2537 นำโดยคุณตาน้อย หาสุข คุณตาเอี่ยม จินารักษ์ และชาวบ้าน เห็นว่าการประกาศไม่ให้บุกรุกทำลายป่า ทำลายสัตว์ต่างๆ ได้ผลได้ปรึกษารื้อกับชาวบ้านให้ปรับปรุงวัดป่าให้ดีขึ้น ตั้งชื่อว่า วัดป่าโสกกนเค้น มาจนถึงปัจจุบัน มีพระอธิการเกษณัตมะโน เป็นเจ้าอาวาสวัด ท่านเห็นว่าป่าไม้เหลือจำนวนน้อยท่านได้ปลูกต้นไม้เพิ่ม ปลูกไผ่หาสมุนไพรมาปลูกเพิ่ม เป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ ให้หาป้ายประกาศห้าม ท่านคอยห้ามคนที่มาตัดไม้ทำลายป่าและท่านลงมือปลูกป่าเป็นอย่างไรและได้ชวนให้ชาวบ้านปลูกต้นไม้เพิ่มเติมเห็นว่าได้ผล ท่านมีการบูรณปฏิสังขรวัดป่าโสกกนเค้นให้ดีขึ้น จัดให้มีรั้วรอบขอบชิดบอกให้รู้ว่าเป็นเขตบริเวณของป่าโสกกนเค้น ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ทำบุญตามพิธีสืบทอดสืบสองครองสืบสื ส่วนใหญ่ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ เชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ ตอบแทนผู้มีพระคุณ และใช้ป่าสมุนไพรเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ทำให้วัดป่าแห่งนี้เป็นศูนย์รวมและยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านให้รักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกใหม่ให้กลุ่มเยาวชนคนรุ่นหลังรู้จักหวงแหนอนุรักษ์ธรรมชาติ ป่าโสกกนเค้นให้อยู่คู่บ้านโคกล่ามตลอดไป

สรุปผลการศึกษา

เมื่อประมาณ 108 ปีมาแล้ว ป่าไม้โสกกนเค้นเป็นมรดกธรรมชาติของชุมชนบ้านโลก ล่าม หมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 11 ตำบลบรบือ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีเนื้อที่ประมาณ 126 ไร่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน ลักษณะภูมิประเทศเป็นเนินสูง เป็นป่าทึบ มีลำ ห้วยไหลผ่าน มีต้นไม้ และเถาวัลย์ปกคลุมลำห้วยหนาแน่น นับว่าเป็นป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ มี ต้นไม้ขนาดใหญ่ เช่น ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้จิก และไม้อื่นๆมากมาย มีสัตว์ป่าทั้งใหญ่และ เล็ก เช่น เสือ ช้าง กวาง หมูป่า กระทิง กระทาย กระรอก กระแต อีเห็น และนกต่างๆ โดยเฉพาะนกเค้นมีเป็นจำนวนมาก ประมาณ 5,000-10,000 ตัว มาอาศัย ผู้นำหมู่บ้านและ ลูกบ้านเห็นว่าป่าแห่งนี้มีนกเค้นจำนวนมากและเป็นจุดเด่น ได้ตั้งชื่อว่าป่าโสกกนเค้น ดังตามนาม ของนก เนื่องจากในอดีตบรรพบุรุษของพวกเราจะต้องนึกถึงสิ่งที่มีมากมายเป็นจุดเด่น เสมอ ลักษณะของนกเค้น มีลำตัวใหญ่ ปีกสีเขียว ปากยาวแข็งและแหลมคมส่วนอกมีสีแดง ชอบ ขุดรูเป็นที่อยู่อาศัยและวางไข่ตามริมห้วย

ชาวบ้านโลกล่ามได้ใช้ป่าไม้แห่งนี้ทำประโยชน์ ใช้เผาศพ ชาวบ้านที่เสียชีวิตจากการเจ็บป่วย เนื่องจากในอดีตยังไม่มีเมรุเผาศพเหมือนในปัจจุบัน การฝังศพ กรณีเสียชีวิตไม่ได้เจ็บป่วย เกิด จากอุบัติเหตุ (ชาวบ้านเรียกว่าตายโหง) เผาไม่ได้ เชื่อกันว่าถ้าเผาศพคนตายโหงจะเกิดสิ่งเลวร้าย ขึ้นในชุมชน ทุกคนกลัวไม่กล้าจัดการดีประเพณี และเป็นกฎกติกาอีกอย่างคือเป็นการชะล่า (ข้อ ห้าม) เมื่อศพยังไม่นำไปเผาคนแก่ ห้ามสะสม ห้ามซักผ้า ห้ามทอเสื่อ ทอผ้า และห้ามนำฝืนเข้า ในหมู่บ้าน เชื่อกันว่าถ้าเราขัดต่อข้อห้ามของหมู่บ้านวิญญาณคนที่ตายเขาจะคอยเอาชีวิตของเราไป ด้วยทุกคนกลัวไม่กล้าฝ่าฝืนกฎ ใช้เป็นแหล่งหาอาหารเลี้ยงชีพตามฤดูกาล เช่น เก็บเห็ด หัก หน่อไม้ ลำสัตว์ ตัดไม้มาทำเป็นที่อยู่อาศัย ไม้เล็กนำมาเป็นฟืนสำหรับหุงต้มอาหาร และใช้ สำหรับเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ วัว ควาย ของชุมชนบ้านโลกล่าม (พระอธิการเทศ ฉันทมะโน.2552: สัมภาษณ์)

ประมาณปีพุทธศักราช 2517 ป่าถูกบุกรุกทำลายจากชาวบ้านเพื่อทำไร่ ทำนา ทำให้พื้นที่ ป่าไม้และจำนวนต้นไม้ลดเหลือจำนวนน้อยลง พวกสัตว์ต่างๆ นกเค้น ลดจำนวนและหาย สาปสูญไป คุณพ่อจำปา สมสีไสย และชาวบ้านได้ปรึกษาหารือกันว่าจะทำอย่างไรดีให้ป่าไม้คง อยู่ในสภาพเดิม ลงความเห็นว่ามีคนคอยดูแลรักษา บังเอิญในขณะเดียวกันมีพระธุดงค์ ชื่อว่า พระอำภา ท่านมาปักกรดอยู่ที่ป่าโสกกนเค้น ชาวบ้านเห็น ได้สร้างวัดป่าขึ้นให้ชาวบ้านได้มีที่ยึด เนี่ยวทางจิตใจ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธมีความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ ขุดลอกลำห้วยขึ้น ใหม่ให้กว้างและลึกกว่าเดิม แต่เหลือร่องรอยของลำห้วยให้ลูกหลานได้เห็นและเรียนรู้ ประกาศ ห้ามชาวบ้านไม่ให้บุกรุกทำลายป่า ห้ามล่าสัตว์มาเป็นอาหาร ในเขตป่าโสกกนเค้น ถ้าใครทำผิดกฎ กติกาที่ห้ามของหมู่บ้านจะถูกเรียกมาตักเตือนที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ใช้กฎหมายชาวบ้าน ในอดีตผู้นำ

หมู่บ้านมีอำนาจมากชาวบ้านกลัวและจะอยู่ในการปกครองเป็นอย่างดี (คุณตาน้อย หาสุข.2552: สัมภาษณ์.)

ต่อมาปี 2518 พระอำคา ชาวจังหวัดนครราชสีมา มาเป็นเจ้าอาวาสวัดท่านเคยเป็นหมอชาวบ้านมาก่อน และได้นำชาวบ้านชาวบ้านปลูกต้นไม้ และหาพืชสมุนไพร มาปลูกเพิ่ม ในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันเข้าพรรษา ได้รับความช่วยเหลือจากทางราชการ ชุมชน ช่วยกันปลูกป่าคนละต้นเพื่ออนุรักษ์ป่าไม้ ท่านจำวัดได้ไม่นานย้ายไปอยู่ที่อื่น (คุณพ่อเพ็ง ละครพล. 2552: สัมภาษณ์)

ประมาณปีพุทธศักราช 2537 นำโดยคุณตาน้อย หาสุข คุณตาเอี่ยม จินารักษ์ และชาวบ้าน เห็นว่าการประกาศไม้ให้บุกรุกทำลายป่า ทำลายสัตว์ต่างๆ ได้ผลได้ปรึกษาหารือกับชาวบ้านให้ปรับปรุงวัดป่าให้ดีขึ้น ตั้งชื่อว่า วัดป่าโสภณกเต็น มาจนถึงปัจจุบัน มีพระอธิการเกษฉันทมโน เป็นเจ้าอาวาส ท่านเห็นว่าป่าไม้เหลือจำนวนน้อยท่านได้ปลูกต้นไม้เพิ่ม ปลูกไฟ หาสุนัขสมุนไพรมาปลูกเพิ่ม เป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ ท่านคอยห้ามคนที่มาตัดไม้ทำลายป่าและท่านได้ชวนให้ชาวบ้านปลูกต้นไม้เพิ่มเติมเห็นว่าได้ผล เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ทำให้วัดป่าแห่งนี้เป็นศูนย์รวมและยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านให้รักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกใหม่ให้กลุ่มเยาวชนคนรุ่นหลังรู้จักหวงแหน อนุรักษ์ธรรมชาติ ส่วนใหญ่ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ เชื้อเรื่องบาปบุญคุณโทษ ตอบแทนผู้มีพระคุณ (คุณตาน้อย หาสุข.2552: สัมภาษณ์)

วิถีชีวิตในชุมชนบ้านโคกล่าม ชอบความสงบสุข ปลูกบ้านด้วยไม้ได้ถุนสูงอยู่รวมกัน มีอาชีพทำการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ภาษาที่ใช้คือภาษาอีสานในการพูดคุยกันในหมู่บ้าน และใช้ภาษาไทยในการสื่อสารเป็นทางการ เดิมอยู่กันเป็นกลุ่มใหญ่อยู่แบบพี่แบบน้องพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รักความสงบ ชุมชนเข้าใจกัน จนสามารถที่จะเรียกได้ว่าสื่อใจถึงกันและกันระหว่างผู้สูงอายุกับลูกหลาน คนส่วนมากในอดีตจะเชื่อในคำสอนของผู้สูงอายุและให้ความเคารพอย่างมาก จำเป็นอย่างยิ่งต้องรักษารูปแบบวิถีชีวิตและเรียนรู้เกี่ยวกับการดำเนินวิถีชีวิตของบรรพบุรุษ ผู้ใหญ่จะดำเนินชีวิตที่ดีและถ่ายทอดให้ชนรุ่นหลังปฏิบัติตามบางครั้งอาจจะไม่สอนโดยตรงแต่จะแสดงออกด้วยการกระทำ ด้านประเพณีวัฒนธรรมยึดถือปฏิบัติตามฮีตสิบสอง ครองสิบสี่ ปฏิบัติกันมาจนถึงรุ่นลูกหลาน มีการร่วมทำบุญในงานเทศกาลต่างๆ ได้แก่ บุญเดือน 3 ขึ้น 15 ค่ำ คือบุญข้าวจี ผู้ใหญ่บ้านมีการเตือนลูกบ้านให้ จีข้าวทาด้วยไข่ นำไปถวายพระที่วัด และพอถึงเดือน 4 เป็นบุญพระเหวด (บุญมหาชาติ) เป็นบุญที่สืบทอดทำกันแต่โบราณกาล มีความเชื่อกันว่า บุญพระเหวดเป็นพิธีการหนึ่งที่ลูกหลานอนุรักษ์มาจากบรรพบุรุษให้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ทุกหลังคาเรือนนำ (คุณปู่เอี่ยม จินารักษ์.2552: สัมภาษณ์)

เศรษฐกิจ อาชีพส่วนใหญ่คือเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ทำไร่ มันสำปะหลัง ปอ แก้ว ฝ้าย ปลุกหม่อนเลี้ยงไหม เอาไว้สำหรับทอผ้าใช้เอง เนื่องจากชาวบ้านมีรายได้น้อย มันสำปะหลังเป็นสินค้าออกที่สำคัญในอดีต และในปัจจุบันอ้อยเป็นสินค้าออกของชาวบ้าน ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น อันเนื่องมาจากมีทำเลที่เหมาะสมที่จะทำการเกษตร ชาวบ้านพื้นดินเป็นของตนเอง และมีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านได้รับความรู้และมีประสบการณ์ในด้านการเกษตรจากหน่วยงานราชการและเอกชน ปลุกพืชหมุนเวียนตามเศรษฐกิจและกระแสของตลาด (คุณพ่อสุพรรณ มาลาหอม.2552:สัมภาษณ์)

ผู้เขียนบทความ นางสาวดี ศรีประวงค์

บุคคลนุกรม

บุคคลนุกรม

ประวัติหมู่บ้าน ตำนานแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืนในจังหวัดมหาสารคาม เอกสาร สน. ที่4/2545.

หน้า 162

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 5 2530. หน้า 65-103

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, พ.ศ. 2525

พระอธิการเดช ฉันทมะโน ผู้ให้สัมภาษณ์, อายุ 62 ปี ที่อยู่ วัดป่าโสกนกเต็น บ้านโคกล่าม

นายน้อย หาสุข ผู้ให้สัมภาษณ์, อายุ 62 ปี ที่อยู่ 57 หมู่ 8 บ้านโคกล่าม

นายทองมา จันทร์คำ ผู้ให้สัมภาษณ์, อายุ 76 ปี ที่อยู่ 86 หมู่ 8 บ้านโคกล่าม

นายแสงจันทร์ หาสุข ผู้ให้สัมภาษณ์, อายุ 74 ปี หมู่ 8 บ้านโคกล่าม

นายบุญเพ็ง หาสุข ผู้ให้สัมภาษณ์, อายุ 77 ปี ที่อยู่ 47 หมู่ 11 บ้านโคกล่าม

นายบุญเลียง หาสุข ผู้ให้สัมภาษณ์, อายุ 73 ปี ที่อยู่ 49 บ้านโคกล่าม อ.บรบือ

นายสะอาดอน ขานพล ผู้ให้สัมภาษณ์, อายุ 68 ปี บ้านโคกล่าม

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ เรื่อง โสภณกเต็น

ตอนที่ 1 ประวัติผู้ให้ข้อมูล

ชื่อ.....สกุล.....อายุ.....ปี
 ที่อยู่ บ้านเลขที่.....หมู่.....บ้าน.....ตำบล.....
 อำเภอ.....จังหวัด.....

ตอนที่ 2 ประเด็นคำถาม

1. ประวัติบ้านโคกล่ามและโสภณกเต็น

.....

2. โสภณกเต็นในความหมายของชาวบ้าน หมายถึงอะไร คิดอย่างไรกับโสภณกเต็น

.....

3. โสภณกเต็นมีการเปลี่ยนแปลงแต่ละช่วงเวลามาจากคนในชุมชนหรือคนภายนอกชุมชน

.....

4. โสภณกเต็นควรถูกเผยแพร่ให้หมู่บ้านอื่นได้รู้เรื่องราววิถีใดบ้าง

.....

5. มีความเชื่อ พิธีกรรมอะไรบ้าง สัมพันธ์กับคนและโสภณกเต็นอะไรบ้าง

.....

6. โสภณกเต็นจะคงอยู่ด้วยคนทำอย่างไรบ้าง

.....

ภาคผนวก ข
รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

ประวัติหมู่บ้าน ตำนานแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืนในจังหวัดมหาสารคาม เอกสาร ศน. ที่4/2545.

หน้า 162

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 5 2530. หน้า 65-103

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, พ.ศ. 2525

พระอธิการเดช ถิ่นตมะโน ผู้ให้สัมภาษณ์, อายุ 62 ปี ที่อยู่ วัดป่าโสกนกเต็น บ้านโคกล่าม

นายน้อย หาสุข ผู้ให้สัมภาษณ์, อายุ 62 ปี ที่อยู่ 57 หมู่ 8 บ้านโคกล่าม

นายทองมา จันทร์คำ ผู้ให้สัมภาษณ์, อายุ 76 ปี ที่อยู่ 86 หมู่ 8 บ้านโคกล่าม

นายแสงจันทร์ หาสุข ผู้ให้สัมภาษณ์, อายุ 74 ปี หมู่ 8 บ้านโคกล่าม

นายบุญเพ็ง หาสุข ผู้ให้สัมภาษณ์, อายุ 77 ปี ที่อยู่ 47 หมู่ 11 บ้านโคกล่าม

นายบุญเลี้ยง หาสุข ผู้ให้สัมภาษณ์, อายุ 73 ปี ที่อยู่ 49 บ้านโคกล่าม อ.บรบือ

นายสะอาดอน ขานพล ผู้ให้สัมภาษณ์, อายุ 68 ปี บ้านโคกล่าม

ภาคผนวก ค
รายงานการเงิน

รายงานการเงิน

สัญญาเลขที่ ขวจ 5240012

ข้าพเจ้า นางสาวดี ศรีประวงศ์

ตำแหน่ง ครู ชำนาญการพิเศษ โรงเรียนโคกล่าม

ขอรับรองว่าได้ใช้จ่ายเงินในการดำเนินโครงการชาวไร่ฮ้อยชุมชนโคกล่าม

จำนวน 15,000 บาท (หนึ่งหมื่นห้าพันบาทถ้วน)

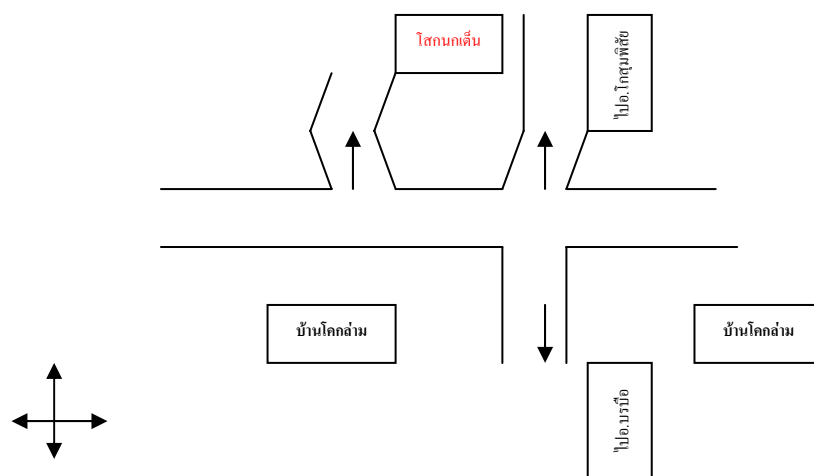
กิจกรรม (ตามแผนการดำเนินงาน)	รายละเอียดค่าใช้จ่าย	จำนวน (บาท)	
		กลุ่มที่ 1 งบวิจัย นักเรียน	กลุ่มที่ 2 งบสนับสนุน ครู/ที่ปรึกษา
1. ขึ้นเก็บรวบรวมข้อมูล	ค่าน้ำมัน,ค่าอาหาร,ค่ารูป,ของขวัญ, ถ่ายเอกสาร	4,000.00	
2. จัดเวทีเสวนา,ทำเอกสาร	ค่าอาหาร,ค่าพิมพ์งาน,ปรินงาน,ค่า เดินทาง ฯลฯ	6,000.00	1,500
ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ	ค่าหมึกพิมพ์,โทรศัพท์,เข้ารูปเล่ม ,Ingiel ฯลฯ	2,000.00	1,500
รวม		12,000.00	3,000.00
รวมทั้งหมด		15,000.00	

นายไชยา วิญญาสุข

ผู้อำนวยการ โรงเรียนโคกล่าม

ภาคผนวก ง
ภาพกิจกรรม

แผนผังป่าโสกกนเคเต็น

สภาพป่าโสกกนเคเต็นในปัจจุบัน

นกเต็น

การลงพื้นที่บ้านโคกล่ามของทีมวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น